

Llaqtapa Allinllanakuy,
Willakuyman Yaykunapaq,
Lliw Llaqta Runakunaman
Chayananpaq, Chaynallataq
Pachamamamanta
Kamachikunapaq, América Latina
y el Caribe Suyukunapi

NACIONES UNIDAS

CEPAL

POR UN DESARROLLO
SOSTENIBLE CON IGUALDAD

PERÚ

Ministerio
del Ambiente

Llaqtapa Allinllanakuy,
Willakuyman Yaykunapaq,
Lliw Llaqta Runakunaman
Chayananpaq, Chaynallataq
Pachamamamanta
Kamachikunapaq, América
Latina y el Caribe Suyukunapi

NACIONES UNIDAS

CEPAL

POR UN DESARROLLO
SOSTENIBLE CON IGUALDAD

PERÚ

Ministerio
del Ambiente

Kay willakuyim kachkan llapallan qellqa Llaqtakuna Allinllanakuynin, Iliwpa yachanan yaykunapaq, Iliw rimanakuyipi kanankupaq, chaynallataq Justicia yachaykuna yaykunapaq, Pachamamamanta ima willakuy kaptinpas América Latina y el Caribe nisqanpi, uqarisqa Escazú (Costa Rica) suyupi, tawa punchawpi, marzo killapi, 2018 watapi. Kay qellqaymi qinakun Iliwman willakunapaq, manam qina kaqla qellqata chinkachinchu kay Llaqtakuna Allinllanakuyninta Secretario General de las Naciones Unidas makinpi kasqanta, Depositario kasqanman qina. Sitio Web nisqanpim <http://www.cepal.org/principio10>, ima willakuy pas kaptinqa kay Allinllanakuymanta, pipas tapunkunmanmi, chaymantapas ima ruwaykunamantapas.

Escazú Allinllanakuymanta, Secretarían:

División de Desarrollo Sostenible y Asentamientos Humanos, nisqan
Comisión Económica América Latina y el Caribe (CEPAL), Naciones Unidas nisqanpaq
Correo electrónico nisqan: principio10.lac@cepal.org
<http://www.cepal.org/principio10>
<https://observatoriop10.cepal.org/es>

Qina kaqla edición nisqan: Copyright © Naciones Unidas, 2018 watapi. Waqaychasqa llapan alliqman churasqankuna.

Kay willakuymi, yachachikun:

Derecho, Ambiente y Recursos Naturales (DAR) nisqanmanta
Tiyanan: Jr. Huáscar N° 1415, Jesús María, Lima Ilaqtapi, Perú Suyupi
Waqana yupaynin: (511) 3403780 | (511) 3403720
Correo electrónico nisqan: dar@dar.org.pe
Página web nisqan: www.dar.org.pe

Ruwaynin anchataq mirachiynin: Sonimágenes del Perú S.C.R.L.
Tiyanan: Av. Gral. Santa Cruz 653. Of. 102, Jesús María, Lima - Perú
Waqanankuna yupaynin: (511) 277-3629 / (511) 726-9082
Correo electrónico nisqan: adm@sonimágenes.com
Página web nisqan: www.sonimágenes.com

Qellqay, rimaq tikraq: Yoly Soto Palomino
Resolución Viceministerial nisqan yupayniyuq 009-2016-VMI-MC
N° Expediente nisqan yupaynin 0133-2016
Ministerio de Cultura nisqampi kaq.

Kay willakuymi ruwatninni tukurqa agosto killapi, 2019 watapi, kachkanmi 2000 ejemplares nisqan. Qinakurqam Biblioteca Nacional del Perú nisqanman kay yupaywan: N° 2019-14344. Perú Suyupi ruwasqa.

Kay willakuymi, ruwasqa ñawpa riksichikusqan CEPAL sutiuyuqmantamanta, kaytam qallarichin Charles Stewart Mott Foundation, la Coalición Flamenca para la Colperación Norte-Sur 11.11.11, la Fundación Ford chaynallataqmi Open Society Foundations.

Kay willakuyipi tukuy nisqanmi manan rikuchikunchu imayna paykuna nisqallantaq Charles Stewart Mott Foundation, la Coalición Flamenca para la Cooperación Norte-Sur 11.11.11, la Fundación Ford y Open Society Foundations.

Autorización nisqanmi kay Iliw willakuyta mirachinapaqmi mañakuna kanqa Comisión Económica para América Latina y El Caribe (CEPAL) nisqanman, División de Publicaciones chaynallataqmi Servicios Web, publicaciones@cepal.org, nisqankunaman. Los Estados Miembros de las Naciones Unidas, instituciones gubernamentales nisqankunawan paykunaq atinqakum mirachiyta kay willakuykunata mana mañakamuspa. Mañaylla mañakunku willakunakupaq mirachiq munaspaga.

Qallariypi Qawana

Riksichiy	5
Umachaynin.....	7
Llaqtapa Allinllanakuy willakuy yachanapaq yaykunapaq, llapanchikpa rimanakuymán, chaynallataq yaykunapaq Pachamamapa lliw riksinapaq, Justicia nisqampi, América Latina y el Caribe qawa suyukunapi	11

Riksichiy

Agenda 2030 yanapaqinmantaraq anri nisqanmanta, qamuq watakuna aswan allin kananpaq, Estadukunam, Naciones Unidaspi kaqkuna, yachaywanmi ñanninta ruraraqaku, kay ñanninmi ringa aswan sumaq, wiñay chaynallataq allin kayninkupaq qamuq watakunapi, lliw runakunapaq, tiksí muyupaq, chaynallataqmi parlaykamunku ama pitapas qepapi saqinankupaq.

America Latina y el Caribe suyukunapi, chay qawayninkupim sumaq allinta llamkachkanku, allin achka qallariykunapi ichaqa kayqa huk Allinllanakuypi qellqakamun quñunasqa jurídicamente nisqanwan. Quñunakuy Naciones Unidaspi aswan allin Pachamama kananpaq qamuq watakunapi nisqanmanta llusiq (Río + 20), ñawpapiq kay rímanakuy karqa Pachamamarayku, llaqtakunapi, chaymanta tiksí muyupipas ñawpamantaraqmi karqa, chaypim kachkan, Derechos Humanos runakuna amachasqankunamanta, Pachamamamanta rímanakuypaq kay Llaqtapa Allinllanakuy, allin yachanapaq yaykunapaq, lliwpa rímanakuynin chaynallataq Justiciamanata yachanapaq yaykuynin, Pachamamamanta, América Latina y el Caribe, nisqanmanta, Escazú (Costa Rica) suyupi wiñachisqa, tawa punchawpi, marzo killapi, 2018 watapi chaynallataqmi parlanakuspa Estadukunawan, lliw runakunawan quñunakuykuspa, sociedad civil nisqanwan chaynallataqmi llaqa runakunawan, chaymi anri nin, chaninchanmi kay llaqtakunapa ñankunata, Pachamama tukuy niraqpi, qamuq watakunapi aswan allin kananpaq.

Tiksí muyupi qawasqanchiqta, chaynallataq llaqtakunapipas, kaqkunata quñunaspañataqmi, kay Allinllanakuy churan llaqtakuna yupaykunata, hatarichin allin llamkaykunata – Cooperación Sur Sur, ninqanmanta icha – Institucionkunapa imaynan ruwasqa kayninta tiyachin allinta, chaypas qinan imakunatapas herramientas ninsqankunta, allinllachinapaq kay Políticas allinta ruwanapaq, chaynallataqmi decisionkunata allinta niykunapaq.

Kay Parlanakuymi, ñawpapiraq churan, michakun mana patachakuy kaptinqa, chaynallataq millakuy kaptinpas michakun. Chaymi chaninchan llapan runakunapaq alliqman churan allin Pachamamapi kawsanankupaq chaymantapas qamuq watakunapi aswan allin kanankupaq, qanayman churaspa llapan runakunata wakcha kaqkunata, patachayta chawpipi churaspa.

Kay watapi, raymichakuniku kay qanchis chunka watantaña, Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL) chaynallataq, Declaración Universal de los Derechos Humanos nisqanmantapas, chaynallataqmi iskay chunka watanta kay Declaración sobre los defensores de los Derechos Humanos, nisqanmanta, kay Allinllanakuyi historiapaqmi kallpachakunmi ima ruwasqa kayninpi, tikray kaptinqa, chaymantapas atinmi kutipayta kay tukuy niraq kaptinpas kunan watakunapi. Kaymi instrumento nisqanmi hatun kallpanchasqa tratanakuykuna, anyanakuykuna qarkakunapaq, ima anri nisqatapas willakusqan kanqa, tapukuspa chaymantapas llapallanta patachaspa, chaynallataqmi lliw qullqipaqa kaqta aswan allintan willakamunqaku, chuyay willakuyta chaynallataqmi allin umallikuyta. Raymichakuni kay uqariyta, kay ñawpa parlanakuyta, kaymi tukurin, Comisión Regional yanapakuyninwan, chaymi kusinchakuni llapallan runakunata yanapawasqankunata, kay Allinllanakuy lluksinanpaq. Kunanqa ñan qawa suyukunapi makinpiñan América Latina y el Caribe nisqankunan allin ruwayman apanankun, kunan sepaskunapaq, waynakunapaq utaq qamuqkunapaqpas.

António Guterres
Secretario General de las Naciones Unidas

Umachaynin

Tawa punchawpi, marzo killapi, 2018 watapi, América y el Caribe historiaman apan kay Llaqtapa Allinllanakuy, Willakuyman Yaykunapaq, Lliw Llaqta Runakunaman Chayanapaq, Chaynallataq Pachamamamanta Kamachikunapaq, América Latina y el Caribe Suyukunapi.

Kay Llaqtapa Allinllanakuyninmi, kawsan Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Desarrollo Sostenible nisqanpi (Río + 20) chaymantapas anri nichisqa Principio 10 nisqanpi, Declaración de Río sobre el medio Ambiente chaynallataqmi Desarrollo de 1992, nisqankunapi. Kaymin rurun, iskay watapi allichasqa, chaynallataq isqun hatun rimanakusqa, kay Comité de Negociación nisqanmanta. Rimanakuy kaptinmi, Chile, Costa Rica, ñawpata rirqaku, Coopresidentes kaqman qina, chaymantaqa karqa pichqa quñunakuqkuna Mesa Directiva nisqanpi (Argentina, México, Perú, San Vicente y las Granadinas y Trinidad y Tabago), quñunakurqaku umalliqkuna, llaqtapa umalliqkunapas, chaymanta yachachiqkunapas, yachaysapakuna, huk munasqankupas, allintan llamkaykuraku, yanapakuspa, lliwta qinallata patachaspas.

Kay musuq llamkaykunamanta llugsiyninmi manam kanmanchu kay sumaq munachiyqa. Kay punchawkunapi, mana yachakusqan allinchi manachu imapas kanqa, qullqimantapas, allin mana allin kasqanta, social nisqanmantapas, Pachamamamantapas, kunan puni ñankunapas tarikun qinasqa tapukuykunamanmi, América y el Caribe suyukunam, qawachikunku llaqtakunapa chaninchanta. Aswan allin Pachamamata amachakunapaq, purinapaq, chaynallataqmi aswan waqaychanapaq pachamamanchikta llaqtakunapi, wiñarichispa allin llamkaykunata, chaynallataqmi yanapakuykunata llapallanpaq allinta sirwinakuspa.

Kay Llaqtapa Allinllanakuymi, instrumento jurídico nisqanmi kachkan ñawpaqpi riq. Pachamama, amachanapaq, ichaqa kachkanmi Parlamakuy lliw runakuna alliqman churananpaq. Ñawpaqmanmi churan llapa llaqta masinchiqkunata, aswan comunidadkunata wakcha kasqankunataraqmi. Fianzakunmi chayayta lliw runakuna yachaykunaman yaykunankupaq aslla punchawpi, allinta willakuspa chaymantapas rimanakuy kananpaq allin kawsay kananpaq llaqtakunapi, kawsayninkunapi. Chaymantapas yachanankupaq imayna justiciaman chayayta ima mana allin kaptinpas yachanankupaq. Kay parlamakuypin riksichikun llapan runakunapa derechunta, chaypas chayachikunmi llapa imatapas allinta ruwanankupaq, chaynallataq aswan allinta ñankunata rinankupaqmi. Kaymi kachkan Allinllanakuy qamuqman qawaspa, mana qipanchakuspa, qaypasqa ichaqa América Latina y el Caribe Suyupaq, rikuchikunmi wiñayta munasqanta, qanayman riyninta chaynallataqmi, lliw llaqtakunapa yachayninkunata, kawsayninkunata. Chaypim riksichikun tukuy niraq allinninta Pachamamapa amachayninta, llaqtamanta pacha qawaspa chaynallataq patachakun yachaykunaman yaykunapaq allin yachanapaq, llapan rimanakuyninta, chaynallataq justicia nisqan maypi chaypipas allin kawsayninkuna Pachamamapa kananpaq, lliw kawsaynin Pachamamanchiqpa kaqta churanapaq, michakuyta allpata mana wañuchinankupaq chaymantañataq kay Cambio Climático nisqata chaymantañataq aswan apanapaq ima sasachakuy kaptinpas. Chaypas qinakun ñawpaq anri nisqankunata Tiksi muyupi, amachakusqankunamanta derechos humanos nisqanpi Pachamamarayku, llaki kaq llaqtakunapi, manchachikuy, maqanakuy kaq llaqtakunapi.

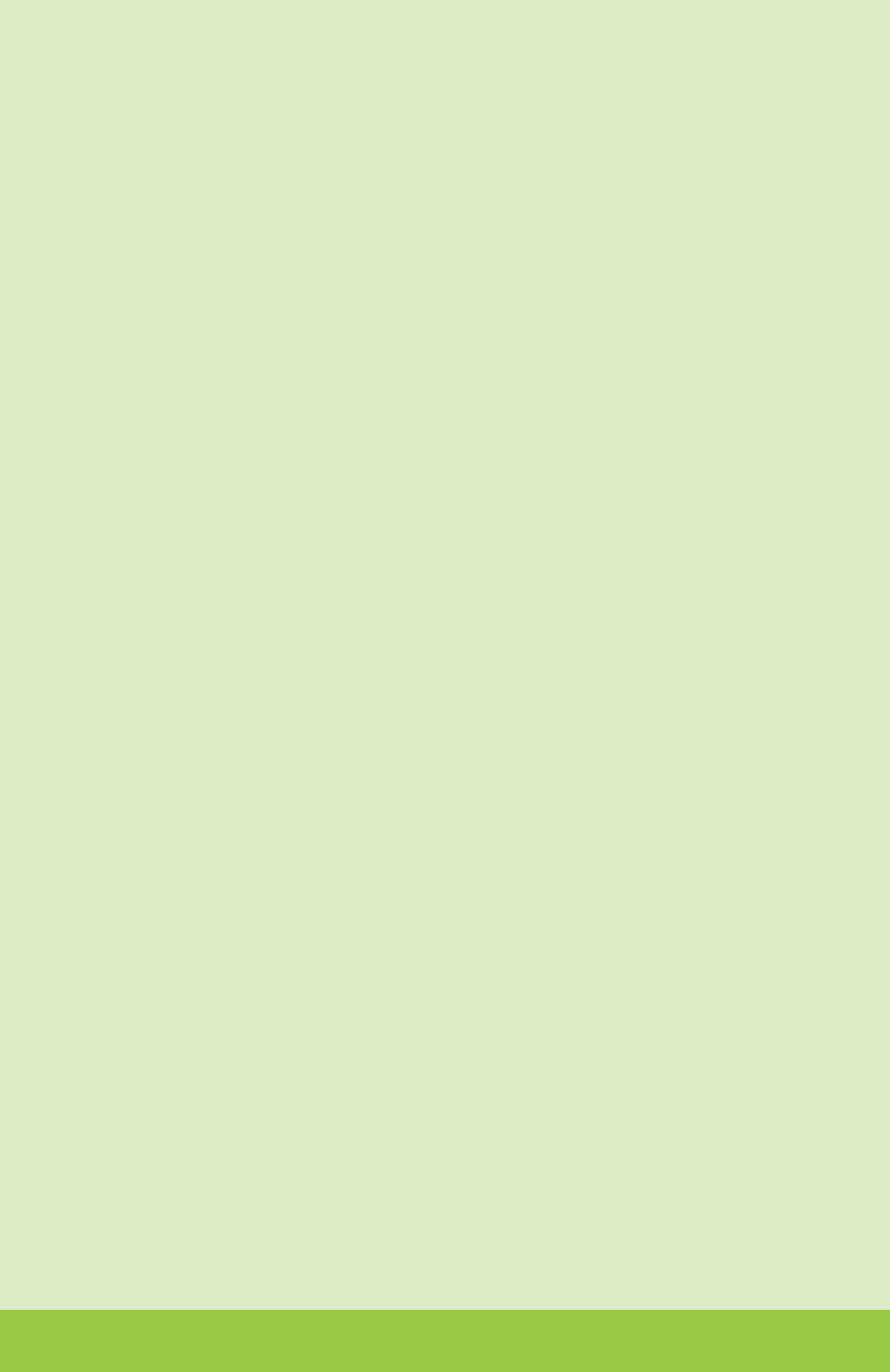
Derechos nisqampi qawasqataqa, riksichikunmi democracia nisqanta, chaynallataq munan rimayta llaqtapa sasachayninta aswan rikuriqta: Manan patachayqa kanchu, qawachikunmi aswan akllasqakunallata. Chaymi riksichikunqa, chuya chuya kananpaq, ima rimanakuypas kichasqa kananpaq, kay Llaqtapa Allinllanakuyninmi yanapakun tikranapaq allin musuq qamuq watakunapi wiñay kananpaq, qarqakun mana allin kasqankunata, llaqtakunapi kasqanta. Chaymi Allinllanakuypi churakunqa llapantakama qarqusqakunata, mana rimayninku uyarisqakunata, utaq mana

allinta rimayninta chayachikuqkunata, kunanqa rimaykunqakun pim mana rimaq kaq, mana pitapas qepapi saqispa.

Kay Allinllanakuywanmi, Ilaqtanchik qunqa allin ejemplutam, imaynam churana patachaspa kimsa qawariyninkunata kaq qamuq watakunapi aswan allin kawsay kananpaq. Waqaychaspa runa rimanakuyninta imapas anri nisqankunata utaq mana nisqankunatapas, musuq parlanakuyta churaspa Estaduwan kuska, Iliw runakunawan chaynallataq sociedad nisqanwan, suyukunam mana kusirikunchu kay dicotomía nisqan llullakuptin kay Pachamama amachayninwan chaynallataq kay qullqi wiñayninwan. Manam wiñay kanmanchu mana Pachamamamchikwanqa, chaynallataqmi manam allin llamkay pachamamarayku kanmanchu llaktanchiqkunata qarkakuspaqa, qullqipa llamkayninchiqtapas qarkakuspa. Seguridad Jurídica nisqanmi confianzawan kuska chaypas kallpanchakunkum. Kay Allinllanakuypim riksichikun kay quñunakuyta, chaynallataq sapankamanta, chaymi kay ñawpaqman riq Allinllanakuymi kan puntapi riq CEPAL nisqanmanta, kaymi allin llamkay hatun valorniyuq Agenda 2030 watapaq, allin llamkaykunaman chayanapaq, qamuq watakunapi aswan llin kawsay kananpaq. Chaymi suyasunchik kay allinllanakuy Iliw nisqanta yaykunapaq kallpanchakunapaq, qallariyinpaq. Kay parlanakuymán kuskanchakuspa, qinata purichinqa democracia ambiental nisqanta, kimsa chunka kimsayuy (33) América Latina y el Caribe suyukunapi, ñawpaqman puririnqa, patachaykunaman chayanapaq, qullqimanta wiñanapaq chaynallataqmi qamuq watakunapi aswan allin kawsay kananpaq llapanchikpaq.

Alicia Bárcena
Secretaria Ejecutiva
Comisión Económica para
América Latina y el Caribe (CEPAL)

Llaqtapa Allinllanakuy, Willakuyman Yaykunapaq, Lliw Llaqta Runakunaman Chayanapaq, Chaynallataq Pachamamamanta Kamachikunapaq, América Latina Y El Caribe Suyukunapi

Escazú (Costa Rica) Suyupi uywasqa, tawa punchawpi,
marzo killapi, 2018 watapi.

Kichan Qellqata Naciones Unidas Wasipi, New York Suyupi,
iskay qanchis punchawpi, setiembre killapi, 2018 watapi.

Llaqtapa Allinllanakuy ñankuna

Principio 10, Rio Willakuyta yuyarispa, América Latina y el Caribe suyukuna ruwasqankunata, Conferencia de las Naciones Unidas, nisqampi, kunan, qamuqpiyas allin kawsanapaq, Rio de Janeiro Suyupi ruwasqa (Brasil) 2012 watapi, chaypim rimanakuykunata yapamanta chaninchakun, kay willakuykunaman yaykunapaq, yachanapaq, rimanakunapaq, chaynallataqmi justicia ninsqanta qaypanapaq Pachamamamanta tukuy ima yachanapaq. Kaypim riksichikun llapa ima rimanakuykuna qaypayta munasqata qina kaqlla qinanapaq llapa mañakuykunata, chaymi qallarín kay munay, qellqata ruwanapaq, llaqtakuna kamachikunapaq.

Principio 10 nisqanta chaninchaspa, Declaración de Río nisqanmanta, Pachamamamanta rimaykunapaq chaynallataq allin llamkaykunamanta 1992 watamantaraq, nin: “Sumaq allin kananpaq Pachamamanchiqmanta rimanakuykuna, lliw llaqta masinchikunawan ayninakuyspa, llapa runa munasqankunawan, maypi tiyananpipas. Suyukunapiqas llapa runakunam yachaykunaman yaykunamni Pachamamanta yachanapaq lliw willakuykunamanta estadupi kaqta, llaqtakunamanta utaq mana allin ruaykuna llaqtakunapi kaptinpas, chaynallataq ayninakuyspa allin rimanakuykunaman chayanapaq. Estadokuna allinllata rimanakuykunata ruwananpaq llapan llaqta runakunawan, willakuykunata qinaspa lliw qaypanankupaq. Qunanmi yaykuyta judicial willakuykunaman,

administrativos willakuykunaman, chaypipas kachkanmi llapa mana allin ruwasqakunata allichananpaq.

Kay willakuykunata chaninchaspam, lliw yaykuqkunam kikinkuna quñunakusqa kanku chaynallataq rakinasqa kanku, chaymi llapanchik, lliwpaq willakuna, lliwpaq yupaychaspa qina kaqlata.

Anri nichispa willakuykunata tukuy niraq allin kasqanta yachaspa, huknin hukninpaqpas, democracia nisqanpas, qamuq watakunapi wiñaypaq chaynallataq Derechos Humanos ninsqampaq.

Declaración Universal de Derechos humanos nisqanta chaninchaspa, chaynallataq yuyarispa huk ruwaykunata qawa suyukunapi kasqanta Derechos Humanos nisqanmanta uqarin Estadukunata paykunapa makinpim yupaychay, amachay; qallarichiyinmi Derechos Humanos ninsqanta chaynallataq lliw llaqtakuna masinchik qispichiyininta, ama akllaspa, ama ima kayninta qawaspa, llimpunta, warmi qari kasqatantapas, runasiminta, iñiyininta, política qawayninta, utaq hukninkunatapas, maypi tiyananta, qullqiyuq, mana qullqiyuq kasqanta, wiñay llaqtanta utaq ima kaqnintapas.

Chaninchaspa ichaqa lliw wiñayta Declaración de la Conferencia de las Naciones Unidas runa kawsayninchikpaq 1972 watamanta, chaynallataq Declaración de Río Pachamamamanta allin kawsay qamuq watakunapi kananpaq, 1992 watamanta.

Declaración de la Conferencia de las Naciones Unidas masinchikunapata yuyarispa chaynallataq Programa 21 nisqanta, llapa ruwaykunata, qawapi kasqankuna rwaykunata, Barbados rimaykunata, chaynallataq Pachamamanchik allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi, taksa suyukunapi, wiñayninkunapi, Declaración de Mauricio, Estrategia de Mauricio nisqanta, qawakunapi ruwanapaq llapa imata wiñaypaq, Declaración de Johannesburgo nisqanta allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi, kay Plan churanapaq allinllakuynin kasqanta Cumbre Mundial allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi, tukuy niraq utqayta ruwasqankunata taksa llaqtakunapaq suyukunapaq wiñayninpaq (Trayectoria de Samoa),

Qellqata tukusqataña yuyarispa kay Conferencia de las Naciones Unidas nisqanta, allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi, Río de Janeiro suyupi rikuchikurqa (Brasil Suyupi) 2012 watapi,

qellqasqa “Qamuq watakunapi munasqaykuta”, kaypim riksichikun democracia nisqanta, allin umalliqta, estado de derecho nisqanta, kay uku llaqtakunapi utaq qawa suyukunapi chaynam allin llaqta qina sumaq kayninmi allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi, qullqi wiñaypas llapanchispaq, llaqta wiñayninkuna, Pachamamapa amachaynin, waqchata, yarqayta qayquspa; chaymi qawachin lliw runamasinchiqkuna willaykunaman yaykunankupaq, llapa ima ruwaykunata, administrativo qellqakunata, judicial qellqakunatapas, chaymi ñawpaqpi rinan allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi, chaymi qallarín allin ruwaykunata, uku llaqtakunapi, qawa llaqtakunapi, suyukunapi, lliwpa yachanan willakuy yaykunapaq umalliqnin Pachamamamanta allin rimanakunapaq chaynallataq justicia yaykunapaq, chayna kaptinqa.

Qanayman churaspa Resoluciona yupayniyuq 70/1 Asamblea General de las Naciones Unidas, allinta qawaríspa, 25 punchawmanta, setiembre killamanta, 2015 watamanta, niqta: “Tiksi Muyunchikta tikrachisun: Qellqa 2030 allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi”, chaymi rimanakurqa hatun ruwaykunapaq tiksi muyupi, hatun qaypanapaq, llaqta runakunata chawpichaspa, chaypin qinakun allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi, kimsa ñanninpi, qullqipakuypaq, runa kayninta, chaynallataq Pachamama allinninpaq – llapanpaq hina kaqllata.

Llaqtanchikpa ñawpa yachayninta, kawsayninta riqsispa América Latina y El Caribe nisqampi.

Chaypas llaqta masinchiqkunapa llamkayninta riksíspa, llapa runakunapa amachayninta, Pachamamarayku, democracia kallpachakunapaq, willakuyman yaykunapaq chaynallataq allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi

Wiñayninchiqta yachaspa, llapa ima ruwaykunapi, qawa suyukunapi, kamachikuqkunapipas, uku llaqtakunapipas ruwayninta, Pachamamamanta yachaykunaman yaykunankupaq, huñunakuypipas rimaykunapipas, justicia nisqampi Pachamamanchik allin kawsananpaq.

Anri nichispa rimayninchiqta kallpanchakuspa, qallariyininchiqta kallpanchaspa, aynikunata, yanapaykunata yachachispa, sunquwan yachachispa; chaynallataqmi yachaykunata uqarichispa qawa suyukunapi, uku llaqtakunapipas, tukuy niraq yachaykunaman yaykunanchikpaq.

Anri nichispa, ruwaykunaman qaypanapaq kay willakuyman yaykunapaq, kay qellqapi kasqanta, chaynallataqmi qallariyninta kallpanchakuspa, yachayninkunata, ayninkunatapas.

Rimanakuraku kayta:

Huk Artículo Atipaykuna

Kay qellqay atipayninmi kan waqaychay lliw kayninpi, América Latina y el Caribe suyukunapi, Pachamama yachaykunaman yaykunapaq, lliw rimanakuykunapi kaspas, rimayninchikta kallpachinapaq Pachamamarayku, chaynallataqmi allin llamkaykunata qallarispas, ayninchakuspa, yanapakuspa sapa runakunata amachanapaq, wayna, sepaskunata, qamuq waynakunata, allin kawsaypi yachananpaq, mana unquykunawan kawsanapaq, chaynallataq allin kawsay kananpaq qamuq watakunapi.

Iskay Artículo Yachay Kaqninkuna

Qellqamanta qatipaynin:

- a) Imataq ninan, “yaykuna punin”, kaymanta willakamun pachamamamanta, willakamuynin, lliwpaqmi rimanakuyninchik kanqa, allin parlaypaq chayanapaq, imapas Pachamamamanta rimanakuypi, chaynallataq justicia nisqampi pachamamarayku rimanakuykunapi.
- b) Imataq “allin umalliq”, kaymanta yachaykusun, Qellqapim Artículo 5, Artículo 6, nisqanpim kachkan, llapallan estadukunapim, kamachikuqkuna kachkan, paykunam umalliq kachkanku, paykunam llamkaykunata llapa yachaykuna yaykunapaq llamkananku, chaynallataq llapa institucionkuna, sapankuna llamkaqkunapas kachkanku, mana estadupi kaqkunapas, llamkanku Constitución nisqanman qina, kutichinqa, kay institucionkunaman, sapallan llamkaqkunaman, utaq chaskinqaku imakunatapas, qullqita utaq allin ruraykunata, llapanpaq utaq sapallanpaq, utaqmi llamkanqaku allinninpaq, estadupaq utaq mana

estadupaqpas, ichaqa kanqa qullqipa, allin imakunatapas chaskinankupa.

- c) Imataq “Ambiental Willakuy”, kaymantañataq niykusun, Ima Willakuykunam, Qellqasqa, Qawasqa, Uyarisqa, Electrónica Nisqan Utaq Huk Imakunapipas Ruwasqata, Pachamamamanta Imatapas Ruwaykunamanta, chaynallataqmi Pachamamamanta kaqnin allin quqariykunanmanta, alin wiñaykunamanta, chaynallataqmi ima llakikuypas kaptin Pachamanchik nanachikuptin, utaq ima unquyninyuq kaptinpas chaypas pachamamarayku llamkaykunata ruwaskanta willakamusun, allin, mana allin kasqanta.
- d) Imataq “Llapanpa yachasqa”, kaymanta nisun, achka runakunam, tiyaqkuna utaq llamkaqkuna, comunidadkuna, quñunakuqkunapas, llaqtakuna masinchiqkunapas quñunarisqa kaqkuna, suyunchikpi kaqkunapas.
- e) Imataq “runakuna utaq quñunakuqkuna ichataqmi sasachakunmanpas”, kaymantan yachaykusun lliw runakunam quñunakuqkuna tarinku sasachakuykunata allin yachaykunaman yaykunankupa, riksichisqaña kaqta kay Allinllanakuy ninsqampi, imaymanakuna kaptin uku llaqtakunapi, chaynallataq ruwanankutaq qawa suyukunapi nisqanta.

kimsa Artículo **Yachay Teksikuna**

Sapankama qatinga kay yachay teksikunamanta, rimakuykuna wiñananpaq:

- a) Llapallanta qina kaqlata qawaspa, chaynallataq ama pitapas millakuspa.
- b) Chuyay chuyata qawaspa, chaynallataq allinta yupaspa imakunatapas ruwasqanchista.
- c) Ama qepachinakuspa chaynallatay wiñarispa imakunapipas.
- d) Allinta iñiyinyuq kaspas.
- e) Allinta ñawpaman qawarikuspa

- f) Allinta waqaychakuspa
- g) Justo kayninta qawarispá ñawpa runakunata, chaynallataq qamuy runakunatapas.
- h) Allí allinta riksichispa imakunatapas.
- i) Pachamamaq kaq wiñaqkunata, allin kamachikustin.
- j) Suyukunata qina kaqlata qawaspa, chaynallataq
- k) Runakayninchikta allin qawachikuspa.

Tawa Artículo Yachay Kaqninkuna

1. Sapankama fianzakunqa, lliw runakuna allin kawsayninpaq, allin pachamamapi, mana unquyniyuykuna kawsanapaq, chaynallataqmi tiksí muyupipas kanqa riksísqa, kay rimanakuypi nisqan qinata.
2. Amachanqan sapankama, lliw yachayninkunata riksichikunanpaq, chaynallataq munasqampi qinata ruwanqa kay Allinllanakuypi nisqanta qina.
3. Qapichakunqan sapankama llapa mana imay munaykunata, leyeskunamanta rurayta, reglamentukunamanta, administrativo nisqanmantapas, utaq huk kaptinpas, ukunpi willanakuykunata kaqta, llapa imakunata ruwanapaq kay rimanakuypi kasqanta.
4. Allinta llamkanapaqmi kay rimanakuypi, chaynallataq chayman qinata Sapankama willakunqa lliw runakunaman, allin yachaykunata chaskinankupaq ama sasachakuspa ima willanakuymantapas.
5. Allintan waqaychanqa lliw runakunaman, Sapankama, aswan allintaraq huk runakuna mana allin kasqankunata, chaymi ama sasachakunqachu allin yachayninqa.
6. Tiyannintan allinta waqaychanqa Sapankama, llapa runa sumaq llamkaypi tiyanankupaq, asociacionkuna nisqan, organizaciones, nisqa utaq qallarichiqkuna allin Pachamamanchiq amachanapaq llamkaqkunatam, paykunapaqmi kanqa, amachakuy, riksichikuypas.

7. Manam imapas kay willanakuypi kaqtaka qarkakunqachu, chaynallataq man tukunqachu, huk'kuna qallarinpapaq, aswan allin kanampaq'qa, legislación nisqampi utaq Estadupipás, manan qarkanqachu aswan qatun yachaykunata willakuykunata Pachamamantaqa lliw runakunamanqa, allim rimanuykunaman chayanpaqa, chaynallataq justicia pachamamarayku kanampaq.
8. Kay rimanakuypi llamkanapaqmi, sapankama purinqa rimanakuykunata uqarispa, allin kasqankunata allinta qawarispa llapa llaqta masinchikunata yachayninta yupaychaspa.
9. Kay Rimanakuyta qanayman churanapaqmi, sapankama allinta riksichinqa, kay musuq willakuy tecnologías nisqanta, chaynallatay kichasqa willakuykunata llapan runa suyunpi simikunapi, chayna kaptinqa. Medios electrónicos nisqankunañataq churakunqa, mana saschuykunata qinaspa, mana millakuspa lliw runakunapaq.
10. Willakunqan yachaykunata, Sapankama, kay rimanakuypi kasqankunata, llapa maypipas riksichikunqa, suyukunapipas, huñunakuykunapipas, Pachamamamanta rimakuykunapi, huñunakuykunapi chayna niptinqa.

Pichqa Artículo

Pachamamamanta yachaykuna yaykunapaq

Yuapaychananmi Sapankama llapa runa yaykunapaq

1. pachamamamanta yachaykunaman yaykunapaq, makinpi kaqta, churasqa kaqta, chayna kaptinqa llapa imatan riksichina.
2. Pachamamanta alliqman willakuykunaman yaykunapaqmi, nin:
  - a) Mañakuna chaynallataq chaskina llapa willakuykunata yachay umalliqkunamanta, ama imatapas willakuspa, qinallatan mañakuna.
  - b) mañakunsanchikta willawasun, sichu kachkan umalliq makinpi ichu manachu.
  - c) Waillawasunmi sichu, yapamanta mañakusun, mana willakuykunata quaptinkuqa, wuillawasunmi imakunataq mañakuswan lliw yachanapaq.

3. Ama sasachakuspan qwasun ima willakunatapas Pachamamanchispa qasqanta, lliw runakunaman, chaypas huknin wakcha qaqkunatapas, allin yachaykunata churaspa, puntamanta imaynata mañakusun willakamuspa, willakuykunata chaskinanchiskama, runa kayninchista qawaspa, hina kaqlata llapallanchista qawaykuaspanchis.
4. Lliw runakunapaqmi, sasachakaunin runapaqpas, ñawpa llaqtakunapaqpas chaskinqaku allinta mañakuyninkuta, chaynallataqmi allinta chaskinanku lliw willakuykunata.

Mana pachamamanta willasuptikiqa

5. Mana tapukusqata chaskispaqa, utaq huk excepción nisqampi kaptinqa, umalliqmi, qellqawanmi willakamunqa, willakuspa imaynampitaq mana quwasunchu mañakuyninchista, chaypas willakamunqa imaynatataq ruwasuan chay willakuykunata chaskinapaq.
6. Kay willakuykunata utaq mana chaskisuwanchu, suyupi legislación nisqan chayna niptinqa. Sichu huk patman mana makinpichu kan chay mana nisqankunaqa, suyupi legislación nisqanpiqa, churaytan atinqa willakamuspa, mayqinkunam mana willakunapaqchu:
  - a) Sichu willakuykuna, chiki kanman runa kawsayninpaq, allin kananpaq utaq unquymanpas runakunata apaptinqa.
  - b) Sichu willakuyta churaptinqa llapa runakunapaq kanqa mana allinninpaq, suyupi kawsayninta peligranqa utaq kikin suyuta.
  - c) Sichu willakuykuna churakuptinqa, mana allintachu amachanqa Pachamamanchikta, chaypas lliw uywakunata peligrachinqa utaq chinkachinqa.
  - d) Sichu willakuykunata churasqa kaptinqa kanqa manchakuy, imamantapas leypas chikichasqa kanqa, chaymantapas chikichakunqa upallalla yachaykuna utaq quchakunapas chikichasqa kanqa.
7. Mana willakuykuna kaptinqa, riksichinanmi lliw runakunata allawkunata. Sapankama quqarinqa lliw mana willakuy atiqninkunataqa, lliw runa yachaykunaman yaykunankupaq.

8. Mana willakuy kaptinqa, churananmi ñawpataraq, sumaqta willakamuspam allinyachispa, runakuna mañakuyninta qawaspa, chaymi allinta willakunqaku. Mana chayna kaptinqa umalliqpa quchanmi kanqa.
9. Sichu qinakunqa imatapas llaqtakuna munasqankuta, umalliqmi ninqa, sichu qunqa icha manachu chay willakuykunata, paypa makinpim kanqa sichu allinchi, icha manachu runakuna riksichinanpaq, allinta ruwaspa, mañakuykunata qawaspa qina kaqlata.
10. Sichu qellqapi kaq willakuykuna mana allinchi kanqa, Artículo 6 nisqanman qina, mañakuqtan kay willakuy quna kanqa.

Imakunataq kanan Pachamamanta willakuykunata qunapaq:

11. Umalliqkunam fianzakunqa, llapa Pachamamanata willanakuynin, allinta qunankupaq, allin qellqakunapi mañakusqankupi, chayna kaptinqa. Sichu mana kanqachu kay mañakuyqa, churanqa mañakuqpa makinpi qina kaqlata kasqanta.
12. Umalliqkunam kutipanqa ima mañakuytapas Pahamamamanta, utqayllaman, kimsa chunka llamkaq punchawllapi, yupaychaspam mañakuyta chaskisqanmanta utaq aslla punchawpi sichu normativa nisqan chaynata nin.
13. Sichu legislación nisqanman qina, umalliqkuna achka punchawtarq munanku mañakuykuna kutipanapaq, willakunqan qellaqawan mañakuqninman, willakuspa imaynanpitaq munan acha punchawtarq, chay kutipananpaqmi kanqa chunka punchawlla musuq mañakuynin.
14. Sichu umalliqkuna mana kutipanqachu chay punchwkuna nisqanpi, párrafo 12, 13 nisqampi qinata, churakunqa párrafo 2, Artículo 8 ninsqan qinata.
15. Sichu umalliq chaskinqa mañakuyta, kay willakuy mana makinpi kanqachu apachinanmi utqayllaman qellqawan huknin umalliqman kay mañakuykunata willakuspa, chaypas mañakuqman willakunanmi kanqa
16. Sichu willay mañakuq, mana kaptinqa, ichataq manaraq ruwasqa kaptinpas, kaytapas willakunas mañakuqman, utqayllaman, nisqan punchawkunapi párrafos 12 y 13 nisqampi.

17. Pachamamanta willakuyta mañakuptinku, qunanmi mana qullqillapaq, sichu mana mirachinqa utaq mana apachinqachu. Kay mirachiy kaptinqa utaq apachinan kaptinqa qullqipa qmi kanqa, umalliqkunam ninqa valisqanta, kaymi kana aslla. Kaytam utqayllata riksichikunqa, chaypas mana mañakuqpaq qullqin kaptinqa, kayta willakuptinqa, mana qullqillapa qmi chaskinqa mañakuyninta.

Allinta qawaykunapaq sapatakama:

18. Sapankama churanqa utaq señalaykunqa huk o iskay Institucionkuna qinalla qawaqta, sapallan llamkaq, chuyata ima ruwaykunatapas qawachinapaq Pachamama willakuykunamanta, chaypas yupaychanqa leyeskuna ruwakunanpaq, chaypas tukuyta rikuq kanqa, tupunqa, yupanchanqa willakuykunata allin chaynanpaq. Atin qan qinayta Sapankama, qochayuqkunata ñakarichinqa llapa institucionkunata, llamkayninta qawaspa.

Soqta Artículo

Rwaykuna chaynallataq pachamamamanta willakuykuna

1. Finanzakunqa Sapankamamini, willakuykun kaqninkunata tupuykuspa, umalliqkunapara ruwasqanta, uqarisqanta, chaytan qinanaku lliw runakunawan, yachachinapaq Pachamamapa lliw willakuykunata, allinta llankaykuspa, ñawparichispa, allinnimpi, mana sasachakuykunata, lliw yachanakupaq, allinta qawaykunankupaq, chaynataqmi kay willakuykunata sapa kuti yachanankupaq, kususqa rakinakupaq kay willakuynata ukupi llaqtakunata kaqta chaynallataq qawapi kaqta. Sapankaman allinta yupaychanqa rimakuykunata estado umalliqkunawan.
2. Umalliqkun yachanqaku ima ruwaytapas, atisqankuman qina, Pachamamamanta willakuykuna yachakunanpaq, qayka patakamapas, allinllata yachachispa, allin qellqakunapi kanqa, mana sasachakuy kanqachu yaykunapaq, yachanapaq, legislación nisqanman qina.
3. Sapankamaqmi kanqa huk o iskay, kimsa willakuy yachaykuna, Pachamamanta kunanpuni willakuyta, chaypin kanan:
  - a) Rimanakuy qellqakunan chaypas suyukunapi rimanakuykunapas, leyeskunawan kuska, reglamentos nisqankunawan, administrativos ruwaykunawanpas, Pachamamamanta.
  - b) Willanakuy Qellqakuna Pachamamanta imayna kasqanmanta.
  - c) Imakunan kan estadupi, instiucionkuna imatam ruanku Pachamamapaq, chayna kaptinqa, maypitaqsi llamkachkanku.
  - d) Maykunam qachachasqa llaqtakuna, imaynataq chay qachachakuy, maypitaq kachkanku.
  - e) Willakuykuna takyachiyman Kasqanman hinalla Pachamamaq Kaqnin Allin Hoqarikuy, Pallarikuy Hoq Niraq Askha Kausaqkunapiwan
  - f) Willakuykuna, yachaykuna, científicos willakuykunapas, técnicos nisqantapas, lliw Pachamamamanta, yachay wasikuna ruwasqankunata, investigación maskasqankunata,

estadupipas, sapallanpipas, uku suyupipas utaq qawa suyukunapipas.

- g) Yachaykunata Chiri wayrawan, Rupaywan Kausapakuynin, yanapanapq, kallpachinapaq, suyupi kaqta, kay yachaykunapi.
- h) Willakuykunata imaynatam tupunankuta yachaykunata kay Pachamamamanta allin mana allin kananta, chaynallataq llapa imakunata llamkayninta Pachamamarayku, chayna kaptinqa, chaynallataq licencia utaq mañakusqanta, autoridad qusqanta.
- i) Imakuna kachkan puchukunapi, atikuptinqa, rakinaska taksamanta qatunkama, maypin kasqantapas chaynallataqmi ima watapitaq ruwakurqa kay listado nisqanta.
- j) Willakuy administrativo quchayuqkunamanta, Pachamamamanta.

Sapankaman fiazakunqa kay Pachamamamanta willakuykuna tarikunanpaq allin allichasqa, mana sasachakuspa tarinata, lliw runakunapaq kichasqa kanqa, web nisqankunapipas, georreferenciado nisqankunapipas, chayna kaptinqa.

4. Sapankama tupunqa imakunatapas emisiones nisqanta yachanapaq, imataq warita unquchiqninta yachanapaq, yakumanta, allpamanta, uku allpamantapas, chaynallataqmi puchukunamanta, qopakunamanta, llaqtanpi kaqtaqa, chaymi churakamunqa allichaspa, kunanpuni kasqanta qinaspa.
5. Sapankama afianzakunqa, runa unquykuna peligrakuptinpas utas Pachamama allinnin peligrakuptinpas, umalliqkunan willakamunqaku utqayllata, radiopipas, qellaqapipas, televisionpipas ima willanakuy kasqanpipas, lliw willakuykunata makinpi kasqanta, lliw runakuna allichakunakupaq mana unquykuna kanapaq, mana peligrakunankupaq, chaymi utqayllata willakamunqaku makinpi ima willakunapaq kaptinqa.
6. Mana sasachakuyman chayanapaqmi, lliw runakunata yaykuchinqa allin willaykunaman, sichu kanqaku peligrakuq runakuna, sapankaman willakamunqa umallingkuna llapa ñawpa runa siminchiqkunapi, suyukunapi rimasqankupi, chaynallataqmi

qellqanqaku allin willakuykuna mana sasachakunapaq lliw aynikunapaq, ichataq ima willakuykunapipas, chayna kaptinqa.

7. Sapankaman ruwanqaku allin llamkayta runa yachanankupaq, allí allinta allichakuspa, aman kayqa pasanqachu pichqa watamantaqa, huk allin qellqatan ruwanqa pachamamamanta, chaymi kanqa:
  - a) Willakuy Pachamamamanta Chaynallataq Pachamamaq Kaqnin Allin Hoqarikuy, Pallarikuy, kaypipas kanqa yupaynintin, chayna kaptinqa;
  - b) Ima ruwaykunapas leyeskuna allin kananpaq Pachamamanta allinninpaq
  - c) Ruwaykuna purichinapaq, lliwpaq willakukunam yaykunam ichaqa lliw yaykunachikta michakun.
  - d) Qellaqakuna lliw runakunawan ruwasqa, sector social nisqanwanpas utaq sector privado nisqanwanpas.

Chay qellqakunam ruwakunqa mana pipas sasachakunapq, allinta yachaykunapaq lliw runakuna yaykunankupaq, chaymi willakamunqa lliw wasi willakuykunapi, ñawpa yachaykunata qawaspa. Sapankaman tapukunqa runakunata utaq imatapas qinayta munaptinkuqa.

8. Sapankaman qawanqa allinchu manachu kachkan kay Pachamamanta llamkaykuna, chaymi qawananku lliw rimanakuykunata uku supupi nisqanta utaq qawa suyukunapipas, lliwpa rimanakuyninta, chaynachu ruwakuchkan icha manachu Chanin Allin Kausaypaq Llaqtaq Kamachikuyninpi nisqampi, liw suyukunapi. Chaninchakuykuna qinachkanchu lliw runakunata rimanakunakupaq.
9. Sapankaman kallpachanqa chanin allin kausaypaq llaqtaq kamachikuynin, qellaqakunapi kasqanta, rimanakuykunapi kasqantapas, qusqankunata ichataq llapa imatapas chaskisqankuta, rwasqankuta, imankunatapas, legislación nisqanta qinata.
10. Sapankaman waqaychanqa lliw ruwachiqkunaman, paykunapaqmi kanqa allin willakuy, Pachamamamanta imankunamantapas , ruwasqankunatapas, chaynallataq

allin kayninpaq mana unqunankupaq, allinninpaq llamkaspa qamuq watakunapi aswan allin kanankupaq.

11. Sapankaman qinanqaku kunanpunita ruwasqankuman, lliw churayninkunata, qellqankunata, lliw pachamamanta willakuykunata leyeskuna qina nisqanta, sapa kutita qawaspa chay yachay mana pipas sasachakunampaq, aswan Lliwpa yachanan willakuyman yaykunapaq
12. Sapankaman quqarinqa llapa ima munaykunata, leyeskunapi kaqninta, administrativo kaqtapas, huk niraqtapas, lliwpa yachanan willakuyman yaykunapaq, entidades privadas nisqanpi makinpi kaqkunata, llamkayninta wakillanpata qawaspa, ichataq manchakuypaq kaptinpas utaq runakuna unqunanmantapas, chaynallataq Pachamamantapas.
13. Sapankama wilarichinqa, yachayninkuna qinaman, qellaqkunata allin qamuy watakunaman kanapaq, ruwayninman qinata. Empresa publica nisqanmanta ichataq privada nisqamantapas, qatun empresakunamantapas, lliw allin kamkayninta qawachikuqkunawan social ambiental nisqantawan.

Qanchis Artículo

Llamkaykunapi ayninakuy, Pachamamanta kamachikunapaq

1. Sapankaman waqaychanqa lliw runakuna rimanakuyninta, chaypaqmi, ruwanqa kichasqa rimanakuyta, lliwpaq, allin rimanakuypaq chayanapaq Pachamamamanta, sapinmanta ruwasqata uku suyupi, qawa suyukunapipas.
2. Sapankaman afianzakunqa llapa ima llamkaykunata, llapa runa rimanakuykunata allin rimanakuyman chayanapaq, allinta qawaykuspa, yapantapas qawaykuspa, utaq kunan puni kasqanta qinaspa, ruwasqankunata, chaypas kamachikuy kaptinpas Pachamamamanta, utaq allin kawsay peligraptinpas mana unquykuna kananpaq.
3. Sapankaman kallpanchakunqa llapa ima llamkaykunata, llapa runa rimanakuykunata allin rimanakuyman chayanapaq, allinta qawaykuspa, yapantapas qawaykuspa, utaq kunan puni kasqanta qinaspa, hukmantakama párrafo 2 nisqanmanta, Pachamamamanta llaqtakuna allichayninmanta, chaynallataq

Llaqtaq Kamachikuynin Ruwanapaq, utaq allin kawsay peligraptinpas mana unquykuna kananapaq.

4. Sapankaman uqarinqa llapa imata waqaychanapaq, runakuna rimanankupaq, kay rimanakuykuna qallarisqanmanta, chaymi ima rikukuypas mana allin kaptinqa lliw runakunapaq, qinakunqan yanapakunqa rimariynin kay llamkaykunapi. Chaymi sapankama churanqa lliwpaq willakuykunata mana sasachakunanapaq, allinta yachananapaq, allin willakuyta, rimanankupaq kay allin Allinllanakuy nisqanman chayanapaq.
5. LLapallan runa masinchik rimanakunapqmi kanqa punchawkuna, lliw runaman willakunapaq, chaypas kanqa punchawkuna lliw runakuna rimananapaq ima mañayninpas kaptin.
6. Llapan runa masinchikta willakuna kanqa utqayllaman, allinllata yachananapaq, allin punchawkunapi, ima medio nisqanpipas, chaymi kanman qellqasqa, electronicos nisqampi utaq rimaspa, chaynallataqmi ñawpa willakuyna qinapas kanmanmi, kayllapipas:
  - a) Pachamamamanta ima rimanakuy kaptinpa, rimanakuyqa kanqa sumaqla, allinllata rimaykuspa.
  - b) Umalliq makinpi kanqa lliw rimanakuykunaman chayaynin, chaypas huk umalliqkunamanpas chayanqa, utaq instituciones nisqankunaman.
  - c) Llapan runakuna rimanakuyman chayamunampaqmi, ninqa ima punchawpitas qallarinqa, chaynataq ima punchawpitaq tukunqa, chay rimanakuy kaptinqa, willakunanmi maypitaq kanqa, qaykapitaq kanqa chay rimanakuy utaq audiencia publica nisqanpas.
  - d) Llapa umalliqkuna kaykunapi llamkaqkunam chaskinqaku ima tapukuykunatapas, Pachamamanta kaptinqa, chaypas ima ruwaykuna kaptinpas ima willakuyta mañanakunapqpas.
7. Llapan runakunapan ruwanan, rinan ima rimaykunamanpas Pachamamanta, chaypipas qinanqa ima qawaynintapas utaq allinllata rimaykunqapas mana allin rikusqantapas. Manaraq allin rimanakuyman chayaptinkuqa, umalliqmi uqarichinqa kay rimanakuykunaman chaqasqankuta.

8. Sapankaman qawanqa, sichu ñam rimanakuyman chayptinkuqa, llapan runakunan willasqa kanqa, chaymantapas imaynapitaq chayna karqa, chaynallataqmi sichu allicharaku lliw mana allinta qawaykunatapas. Lliw rimanakuymi ñawpa yawaynintinkunan qawachikunan llapanpaq.
9. Kay Impacto Ambiental nisqanmanta rimakuykunaman allin chayaptinga, yachachikunqa, chaymantapas huk rimanakuykunamantapas, llapa runa kaypi quñunakuptingqa, kay willakuykunan kanqa qellqapi, electrónicos nisqankunapi, rimasqapi, chaypas kanmanni ñawpa willakuykunapipas utqayllaman. Kay willakuykunapin qinakunan imakunataq ruwasqankunata llapan runakuna yachananpaq administrativos ruwaykunata chaynallataq judicial ruwaykunata.
10. Sapankama qinanqa llapa imatapas, allin rimanakuykuna llusinanpaq Pachamamarayku chaynallataqmi kanqa lliw qinalla, social nisqanpi, económicas nisqanpi, cultural nisqanpipas utaq geográfico, chaynallataq genero ninsqanpipas.
11. Huk rimisimikunata llapan runa rimaptinga chaynallataq nanachisqa kaptinqa, umalliqkunan qinananku rimay qellqaq tikraqkunata allinta yachaykunankupaq.
12. Sapankaman qinanqa, ima kaptinpas suyupi leyeskuna nisqanta qina, chaypas llapan runa rimanakuykunqaku huñunakuypi, allichakuypi qawa suyukunapipas, Pachamamamanta rimaptinguqa utaq Pachamaman nanachiptinqa, sapa huñunakuypi nisqanta qinata. Chaynallataqmi qallarichinqa runakuna rimaykunarpaq uku suyupi utaq qawa suyukunapi, Pachamamamanta kaptinqa.
13. Sapankaman allichakunqa sumaq pachapi tiyanankupaq Pachamamamanta rimanakuykunapi, utaq ña kaptinqa chayllapi kanqa rimanakuykuna. Sapankama qallarinqa llaqtakuna yachaynin wiñachinanpaq, rimanakuykuna, llapa ñawapa yachaykunamanta , chayna kaptinqa.
14. Kallpachakuspan riksinqaku llapa umalliqkuna runakuna yanapanapaq utaq wakcha aynikunatapas, qinaykuspa rimarinakupaq, allinninpaq. Kaypaqmi churakunqa allin willakuykunata mana sasachakunankupaq, chaymi tukunqa lliw qarkakuypas allin willanakuyapaq.

15. Kay rimanakuy uqarikunanpaqmi, sapankama fianzakunqa suyunpi leyeskunata napaykunqa, chaynallataq qawa suyukunapi ñawpa llaqtakunapa yachaynintapas napaykuspa, chaynallata llaqtakunata.
16. Umalliqkuna maskanqa llapa proyecto nisqanwan nanachikuqkuna runakunata utaq Pachamamata nanachikuptinku chay ruwaykunawan, chaypas uqarichinqa allin ruwaykunata, allin rimaykunaman chaynapaq ama sasachakuspa.
17. Parrafo 2 nisqampiñataq, kay Pachamamarayku rimaykunata uqarinapaqñataqmi, qawachikunqa kaykunata:
  - a) Sutinchananmi llapa allpapi llamkananta, chaynallataqmi willakunan imaynataq kachkan chay allpakuna proyecto kanapaq utaq ruwaykuna kananpaq
  - b) kay sutichaykunam Impacto Ambiental nisqanmanta, Proyecto nisqanmantapas, chayna kaptinqa, quñunakunqam ka E impacto Ambiental nisqanqa.
  - c) Llapa ima rwaskunamanta sutichaykunam kanqa Impactos nisqanmanta willakuspa.
  - d) Kay qellqamnata, punto a), b) y c) nisqampim rimanyinmi kanqa llapallan chaynapay runa siminpi allinta yachanankupaq.
  - e) kay qellaqakunam, chaymantañataw dictmen nisqankunata lliw llaqta masinchiwkunapaq, organismos kuskawan umalliqkunawan llamkanapaq, chaynallatar asuykusqa kaptin kay protecto nisqanman utaq ruwaykunamantapas.
  - f) Tecnologías sutichakuyninmi kanqa lliwpaq kichasqa qawaykunankupaq, chaynataqmi huk pachakuna kasqantapas, chay proyecto ruwanapaq utaq ruwaykuna chaninchanapaq, kay willakuy qawanapaq kaptin
  - g) Llapa ruwaykunamantan qawasqankuta, chaynallataqmi chay rimanakuykunapi qinasqankuta Pachamamanta Estudio de Impacto nisqanmanta.

Kay willakuykunam qinakunqa kichasqata llapan runakuna qawankunankupaq, mana qullqillapas, Artículo 5, párrafo 17 nisqanman qinata, kay Rimanakuypi.

Pusaq Artículo

Lliwpa yachanan willakuy yaykunapa Justicia nisqanpi

1. Sapankaman afianzakunqa lliwpa yachanan willakuy justicia nisqanman yaykunapaq Pachamamamanta rimariptinkuqa.
2. Sapankama waqaychanqa suyukunapi leyeskunapi qinata, yaykunapaq judicial willakuymán, administrativo willakuymán, yapamanta tyapukunapaq, chaymantapas rinanpaq, imaynan ruwanantapas.
  - a) Ima ruwaykunamanpas, chayaptinkuqa utaq ima ruwaykunamanpaq chaynallataq Lliwpa yachanan willakuy yaykunapa Pachamamanata
  - b) Ima rimakuykunaman chayaramuspaqa, utaq ima llapan ruwasqanta qunqaptinpas, allin pachamamapa allinninpaqmi anri nichinqaku, chaynallataq
  - c) Huk niraq rimakuykuna kaptina, utaq mana qinanqakuchu ruwaykunata, sasachakunqa, nanachinqa Pachamanchikta utaqmi leyeskunata tikranqa, Pachamamanata rimaptinchik.
3. Lliwpa yachanan willakuy yaykunapaqmi, afianzakunqa sapankama, ima ruwasqankunatapas qawaspa, chaymi yupanqa kaykunata:
  - a) Estadupa yachaysapakunan órganos ninsqanku Pachamamamanta yachaqkuna;
  - b) Llapa allinta ruwasqakunata, allin punchawninpi, lliwpaq yaykunankupaq, chuyata, mana ima nankunata qawaspa, ama qullqipa, leyeskuna ninqanta qina.
  - c) Qatu qatunta amanchakunqa Pachamamata, allinta sutichakuspa, suyupi leyeskuna nisqanta qina.
  - d) Kananmi medida cautelar ninqankuna, chaynallataqmi huk ruwaykunapaq churakunqa, mana allin imapas kaptin tukunanpaq, asllachinapaq, utaq allichanpaq ima nanachikuykuna kaptinpas Pachamamamanta.
  - e) Pachamama nanachiptin kaptinqa, qinanami allinninpaq qawanapaq chayna kaptinqa, qinanqa punin, chaynallataq qullqipas kaptinpas chaypas carga dinámica de la prueba nisqampaspaq.

- f) Rimanakuykunam, nisqanta punin ruwakunqa, chaynallataq administrativos rwasqankunatapas, nisqanman qinata ruwanqaku.
  - g) Nanachikuy kaptinqa Pachamamapi, allichananami llapa allin ruwaykunata qinaspa, manaraq kay nanachikuykuna qallariptin, chayna kaptinqa chaskinanmi qullqipta, allinninpaq, afianzakunqa mana yapamanta kay nanachikuy kananpaq, llapan runakuna nanachiqkunaman, chaynallataqmi yanapanqa qullqiwana chay sasachakuykunata allinllananpaq.
4. Allin kanampaq, mana sasachakunapaqmi, lliw runakunapaq qanka yaykuynin justicia nisqanman Pachamamamanta rimaptinku, sapankama qinanqaku:
- a) Unanchanqa asllachinapaq utaq chinkachinapas kay perqakuna kaptin mana yaykuyta allinta atiptin justicia nisqanman.
  - b) Willakuykuna kanqa lliwpa yachanan willakuy yaykunapaq justicia nisqanman, chaynallataq lliw ruwasqankunata, allinta ruwanapaq.
  - c) Rimanakuykunapi ima Allinllanakuy ninsqankunata chayaptinku, kayta willakamunqaku judicial nisqanta chaynallataq administrativo nisqankunata, chayna kaptinqa; chaynallataq
  - d) Atiyiniyuq kaptinqa rimay qellqay tikrtaqkuna chaypi kananku, tikranankupaq runa simipi, chayna kaptinqa, leyeskunapim derechun kachkan,
5. Chaynata ruwanapaqmi justicia yaykunakupaqmi, sapankam qawanqa runakunamanta munayninkuta utaq sasachakuy ayllukunamantapas, kaypin qawrikunqa imaynatam yanapaqaku kay ayllukunata, chaymi qinaspa asistencia técnica nisqanta, mana qullqipaq asistencia jurídica nisqantapas, chayna kaptinqa.
6. Sapankamam qispichinqa judicial rimaykunata, administrativo rimaykunata, Pachamamanta uqarichinqa, chaynataqmi willanqa imaynanpitaq chayna karqa, chaymi kanqapuni qellqapi.

7. Sapankama quqarinqa qina kaqta llamkaykunata, allinchanapaq ima mana allin kaptinpas Pachamamanta kaptinqa, chayna kaptinqa. Rimanakuykunan kanqa, allichakuykunan kanqa, chaypas huk´kuna mana sasachakuykuna kananpaq utaq allinchanapaq ima mana allin rimaykuna kaptinpas.

Isqun Artículo

Pachamamarayku llamkaqkuna amachaqkuna

1. Sapankama afianzakunqa allin pachapi, lliw runakuna, huñunakuykuna, ayllukuna, Pachamamarayku amachaqkuna, chaymi llankananku ama tratanakuspa, ama qarkakuspa, allinninpaq llamkanapaq.
2. Sapankama churanqa allinninpaq ima ruwaykunatapas, riksichinapaq, amachanapaq, chaynallataq uqarichinapaq lliw runakuna Pachamamata amachaqkunata, allin kawsayninpaqpas llamkaqkunapaq, runa allin kayninta, imatapas rیمانanpaq qaukallata amam manchakuspoa, chaypas kachakan derechun quñunakunakupaq, mana tratanakuspa, allin purinakupaqpas, chaynallataqmi yachaykunaman yaykunakupaq, allinta qawaspa qawa suyukuna leyeskunata chaynallataqmi chanin allin kausaypaq llaqtaq kamachikuynin.
3. Sapankaman makinpi qinananqa allin tupuykunata, qaypanan punchawkunapi, mana allin kasqankunata qarkakunapaq, yachaykunata maskanapaq, qochakuqkunata nanachinapaq, tratanakuqkunatapas utaq mancharichiqkunatapas, Pachamamanta rimaykunapi, chayna Allinllanakuy nisqanpi kaptinqa.

Chunka Artículo

Yachaykuna Kallpachakuynin

1. Llamkaykunata yanapanapqmi, Allinllanakuy kasqampi, sapankaman michakunqa llamkaykunata uqariyta, wiñachiya, suyupi qasqankunata, ñawpa munasqanta qawakuspa.
2. Sapankaman, allinchanqa llankayninta, chaymi atinqa ruwayta kaykunata:

- a) Ruraykunapi, llamkaykunapi, lliw umalliqkunata yachachina Pachamamanta yachanakupaq.
- b) Ruruchinqa, kallpachinqa willakuykunata allin llamkaykunata, derecho ambiental nisqampi chaynallatar lliw yachaykunaman yaykunakupaq, umalliqkunapq, judicialpi llamkaqkunapaq, administrativos nisqanpipas, uku suyukunapi derechos humanos nisqanpi llamkaqkunapas.
- c) Allinninpaqmi qunqa lliw instiucionkunapi llamkaqkunata equipo nisqanta allin llamkayta ruwanakupaq.
- d) Yachaykunata uqarichina, yachaqkunawan rispa yachachina, sunquntakama yachachina Pachamamarayku kaptinqa, huk niraqtam churakunqa imakunatapas yachanapaq, yachaqkunapas, taksanmanta qatunkamapas.
- e) Yupaychanan lliw ruwaykunata runakunapq utaq sasachakuq ayllukuna quñunakuqtipas, kaypin allinllata rimaykuna runa siminpi rimasqanpi, chayna kaptinqa.
- f) Allinninta riksichina asociaciónkuna nisqanta, organización nisqankunata utaq quñunakuqkunata, yanapakunankupaq allinta willanapaq lliw runa masinchiqkunata, allin yachaykunaman yaykunakupaq, chaynallataq
- g) Lliw willakuykunatam Pachamamanta kasqanta kallpanchachinqa, yachaykuna uqarinanapaq, churanapaq chaynallataq allinta qawaykunapaq.

Chunka hukniyuq Artículo Aynipakuy

1. Ñankunam yanapakunqaku suyupi, allin yachaykuna kananapaq, allinta churanapaq lliw rimanakuykunata lliw allin yachaykuna chayanapaq.
2. Ñankunam aswan allinta qawanqaku taksa suyukunata, mana mama qochayuq kasqankunatapas, Taksa Estadukunatapas, América y el Caribe nisqankunapi.
3. Párrafo 2 kayninmpim, kay artículo kasqampi, ñankunan riksichinqa llapa llamkaykunata, chaynallataqmi chayna ruwaykunata:

- a) Rimanakuykuna, llamkaykuna, ayni yachachiqkunawan, yachachiq técnico nisqanpi, yachaykuna chaynallataq qawpayaykuna
  - b) Wiñay kawsay, ayninakuy, qinaspa llapa imakunata, programa yachaykunapi nisqanpipas, ruaykunapi chaynallataq yachaykunata sunqunman churana.
  - c) Ayninakuymi yachaykuna, códigos nisqankuna, hawka kaqkuna, qellqa pusaqkuna, allin llamkaykuna, chaynallataqmi yupaykunata, qina allin kaqllata.
  - d) Huñunakuy, rimanakuy, lliw llamkaqkunawan, iman ringa puntapi qinanapaq, chaynallataq ayninakuy llamkaykunapas.
4. Ñankuna uqarichinqa estaduwan kuska huñunakuykunata, huk llaqtakunawan, organizaciones intergubernamentales nisqankunawan, mana gubernamentales nisqanwanpas, yachay wasikunawan, estadupi mana kaqkunawanpas, allin llamkaykunata ruwanapaq kay Allinllanakuy nisqanman qinata.
  5. Ñankunan riksin imaynatan qallarinqa kay ayninakuy llaqtakunapi, chaynallataq yachaykunatapas ayninakunqa, lliw uyarisqanmantapuni, Pachamamamanta mana allin llamkaykuna kaptin.

Chunka iskayniyuq Artículo **Ayni Willanakuypi**

Ñankunapan kanqa ayni willanakuypi, virtual nisqanpi, lliw tiksí muyupi pipas yaykunapaq, lliw yachaykunaman yaykunankupaq. Kaymi kanqa umallisqa Comisión Económica para América Latina y el Caribe, Secretaría sutinchasqa kaptin, chaymi atinqa qinayta leyeskunata, administrativas, politicamantapas, qawka kanantapas, código nisqanta, chaynallataqmi allin llamkaykunata, utaq huk'kuna kaptinpas.

Chunka kimsayuyq Artículo **Suyupi kamachikuynin**

Ñankunam, kasqanman qina, suyupi ñawpaqman qawasqanta qina, anri nichinqa allin llamkaykunata churanapaq mana sasachakuqkunata, suyupi llamkanapaq, kay Allinllanakuy nisqankunata cheqap kananpaq.

Chunka tawayuq Artículo
Munay Yanapaykuna Churasqa

1. Qinan kanqa Munay yanapaykuna churasqa, qullqita munaptinku yanapanapaq, kay Allinllanakuy llamkay qallarinanpq, chaymi llamkayninta qallarinanpaq Ñanninkuna Huñunakuy willakamunqa.
2. Ñankunam atinqaku qullqi mirachiyta, munaspaqa chaskinqakum yanapakuykunata. Kay Allinllanakuy nisqanman qina llamkanapaq.
3. Conferencia ñankunataqmi, párrafo 5 g) chunka pichqayuq Artículo nisqanman qina kay Rimanakuypi, mañakuytam atinqa pipas qullqi aynikuqkunata, llamkanapaq kay rimanakuypi nisqanman qinata.

Chunka pichqayuq Artículo
Ñanninkuna Huñunakuy

1. Uqarikunmi ñanninkuna huñunakuy
2. Secretario Ejecutivo de la Comisión económica para América Latina y el Caribe nisqanmi, willakamunqa, ñawpa huñunakuyman kay ñanninkuna quñunakuyman, yaqa kuk watallamanta, kay rimanakuy llusqisqanmantapuni. Chaymantaq, kanqa huñunakuykunaqa sapa kuti ima kaptinpas, Ñankuna Huñunakuy niptinqa.
3. Huñunakuy kanqa mana sapa kuti chaynata mañankuptinkuqa, imapas kaptin.
4. Ñanninkuna Huñunakuy, Chay huñunakuy qallariqnin pim ninqa:
  - a) Rimanakunqaku, chaymantapas lliw allin rimanakuyman chayptinkuqa uqarinqakun imaynata llamkayninta ruwanakupaq, chaypim uyarikunqa lliwpa rimanakuyninta, chaynallataq
  - b) Huñunakuypim rimanakuy kanqa chaypim lliwpa rimasqankuman qina uqarikunqa lliw rimaykunata qullqipa qakunata, allin qatallinanpaq kay Hatun Rimanakuypi nisqanman qinata.
5. Allintan qawaykuspanmi kay Ñanninkuna quñunakuy kaptin, willakamunqa allinta llamkanapaq kay Hatun Rimanakuypi nisqanta qina, Chaymi:

- a) Qinanqa Órganos Subsidiarios nisqankunata, chayna allinta qawaykuspaqa, kay Hatun rimanakuypi llapa nisqanta ruwanapaq;
- b) Órganos Subsidiarios nisqanmantan chaskinqa, chaynallataq allinta qawaykunqa llapa imata nisqankuta.
- c) Kay Hatun Rimanakuypin willakamunqa ñankuna, imakunataq ruaykusqantapas, allin llamkaykunaman chayanapaq
- d) Kay Hatun Rimanakuypin, qinakunqa llapa ñankuna rimanakusqanta, allin kananpaq.
- e) Kay hatun Allinllanakuypi quqarikunqa protocolos nisqanta chayna kaptinqa, chaymanta qellqakunqa, yapamantapas rimanakuspa qellqakunqa, churakunqa, uqarikunqa, chaynallataqmi qinaykukunqa.
- f) Kay hatun Allinllanakuypim qawpakunqa, uqarikunqa ima enmienda kaptinqa, leyeskuna Artículo 20 nisqanman qinata.
- g) Kay hatun Allinllanakuypim ninqa imaynatataq kay recursos ninsqankunata qullqi utaq mana qullqipap apachikunqa mana sasachakunankupaq kay hatun Allinllanakuypi llamkanapaq.
- h) Kay hatun Allinllanakuypa qaypananpaqmi uqarinqa ima ruwaykunatapas, sumaqta qawaykampuspa.
- i) Kay hatun Allinllanakuy niptinqa ruwakunqan huk llamkaypas.

Chunka suqtayuyq
Alliqman wischuna

Kay, hatun Allinllanakuypim ñankunapaq kanqa huk patata wischunanapaq

Chunka qaschisniyuq
Secretaria nisqan

1. Kay hatun Allinllanakuypim Secretario Ejecutivo umalliqmi, Comisión Económica para América latina y el Caribe nisqanmi llamkanqa Secretario qina.

2. Secretaría nisqan ruwayninmi:
  - a) Ñanninkuna Huñunakuymi willakamunqa chaymantañataq ruwanqa huñunakuykunata, órganos subsidiarios nisqankunawan, lliw allinninpaq ruwaspa.
  - b) Kay Allinllanakuypim ñankuna mañakuptin allin llamkaykunapaq, kanqa ayninakuy, chaymantapas kanqa wllakuy, sumaqta llamkanapq, artículo 10, 11, 12 nisqanman qinata.
  - c) Kay Ñanninkuna Huñunakuypin ruwakunqa yachaqkunamanta uyarispa, allichaykuna pisipaptin, administrativos ninsqankunata, chaymantañataq llapa llamkaykuna sumaq allinta ruwanapaq; chaynallataqmi
  - d) Kay ñanninkuna quñunakuypi apakunqa huknin ruwanakuykunapas, Secretaría nisqanman qina kay hatun Allinllanakuypi.

Chunka pusaqniyuq Artículo

Yanapakuy Quñunakuq allinta llamkanapaq

1. Kunanmanta kanqa Yanapakuy huñunakuq allinta llamkanapaq, órgano subsidiario nisqanman qina, Ñanninkuna Huñunakuypim uqarikunqa ñankunata yanapanapaq kay llamkayninpi. Imaynatan llamqakunqa? Chaytam ninqa Ñanninkuna Huñunakuy, qallariy rimanakuyninpi.
2. Kay comité nisqanmi tapukuqpaq kanqa, chuyay, mana qatunchu, sasachu, mana judicial, mana punitivo nisqanpas allinta qawykunapaq llamkanapq kay Allinllanakuypi, chaymantañataq qinanqa Ñanninkuna Huñunakuy nisqan, lliwpa rimayninta, yachayninkunata qawaspa, uyarispa, Suyukunapi kasqanman qinata.

Chunka isqunniyuq Artículo

Sasachakuykunata allichaspa

1. Sasachakuy kaptinqa iskay ñantimpi utaq achka ñantimpipas, kay allinllanakuymanta, chay ñankunam llamkanqaku allinta, sumaq rimanakuyma chayanapaq, quñunakunqakupas utaq rimanakuspapas allin rimaymanmi chayananku.

2. Sichu huknin ñan kallpachakuspa kanqa, utaq huñunakunqa hukninman, ima punchawpipas, atinqaraqmi qinayta qellqata depositario nisqanman, chay mana allin rimanakuyninta willakuspa, párrafo 1, kay Artículo nisqanpi qinata, chaymi yachanqa iskay rimanakuy kasqanta, allinman chayanapaq.
  - a) Justicia nisqanmanmi churanqa chay sasachakuykunata, Corte Internacional de Justicia nisqanman.
  - b) Kay Ñanninkuna Huñunakuy nisqantam ruwana kanqa, chayna kaptinqa.
3. Ñanninkuna kay sasachakuypi chaskirakuña kay iskay rimanakuykunata allichakunankupaq, kay párrafo2 nisqanpi, Kay Artículo kasqampi, sasachakuyqa manañan qinakunqañlachu Corte Internacional de Justicia nisqanmanqa, sichu ñankuna rimanakunqa ichataqmi kanman.

Iskay chunka Artículo Allichanakuy

1. Ima ñanninpas atinqa rimayta imapas allichakunanpaq, Kay Allinllanakuypi.
2. Kay Allinllanakuypi lliw allichanakuykunam rimanakunqa, Ñantin Huñunakuypi. Secretaría nisqanmi willakamunqa lliw qellqata llapa imata willakuspa allichanakuyapaq, suqta killa ñawpantaraq rimanakuy qasqanman. Kay secretaria nisqanmi willakamunqa iskay ñantinkunata chaymantañataq Depositario nisqanman, yachaykunanpaq.
3. Ñanninkunan uqarinqa kay allichanakuykunata. Icha huk allichanakuy qinakunqa wischunapaq, chaypiñataq kanqa wischukuy nisqanmi lliw runakuna chaypi kaqkuna allinllanakuyman chayanapaq.
4. Depositario nisqanmi willakamunqa kay allichakuykunata lliw ñanninkunata, yapamanta qellqanapq, qawanapaq utaq allin kanampaq.
5. Allichakuykunamanta, yapamanta qellqayninmi utaq allinnimni willakamunqa qellaqawan Depositario nisqanman. Kay allichanakuymi kachkan párrafo 3 nisqanpi, kay Artículo

nisqanpi, chaymi yaykunqa ñankunaman churakusqankuman isqun punchawpi, yupasqa qinasqanmantaraq instrumentos de ratificación nisqanmanraq, aprobasqa kaptinqa, sichu chawpi yupynin kaptinqa. Chay punchawmantam yaykunqa ima ñankunapaqpas.

Iskay chunka hukniyuq Artículo

Qellqa, anri nichiy yapamanta, uqariy, huñukuy

1. Kay Allinllanakuyymi kichasqa kanqa lliw América latina y el caribe suyukuna qellqanapaq, chaypas Anexo 1 qaqkunata, Sede de las Naciones Unidas en new York, 27 punchawmanta, setiembre killamanta, 2018 watamanta, 2020 watakama setiembre killakama.
2. Kay Allinllanakuyymi kanqa, yapamanata qellqanapaqpas, lliw allin rimanaupaqpas utaq Estadukuna allinmi kachakan ninankupaq. Kichasqa kanqa kuskachakunapaq lliw suyukunawan América Latina y el caribe nisqankunawan, Anexo 1 nisqanman qina, mana qellqaqkunapaqpas, paqarinninmanta pacha, plazo tukuptin qellqanapaq kaw Allinllanakuyta. Depositario nisqan makinpi kanqa kay instrumentos nisqankuna yapamanta qellaqakunapaq, anri ninapaq utaq kuskachakunapaq.

Iskay chunka iskayniyuq Artículo

Yaykunan pacha

1. Kay Allinllanakuyymi yaykunqa isqun punchawmanta pacha, Depositario kasqanmanta pacha, chay instrumento nisqan qinakusqanmanta, yapamanta qellqanapaq, anri ninapaq, allin ninanpaq utaq kuskachakunanpaq.
2. Estadukunamantañataq, anri ninanpaq, allin ninanpaq, chunkanniyuq instrumento qinakusqanmantaña Allinllanakuy kuskachakuptinqa, yapamanta qellqanapaq, anri ninanpaq utaq kuskachakunanpaq. Kay allinllanakuyymi yaykunqa pacha isqun punchawmanta pacha yupasqa paqarinninmanta Estado qinasqanmanta instrumento nisqanta yapamanata qellqanapaq, anri ninapaq, allin ninanpaq utaq kuskachakunanpaq.

Iskay chunka kimsayuq Waqaychakuna

Kay Allinllanakuypin, manan atikunqachu kaykunata waqaychayta:

Iskay chunka tawayuy articulo Tumpay Willakamuy

1. Ima punchawpipas kimsa wata plazo tukuptinñataq, yupasqa yaykusqanmanta pacha Kay Allinllanakuy, huk ñantinmi atinqa willakuyta kay tumpaykuyta, qellaqapi ruwasqata, Depositario nisqanman chayachinqa.
2. Kay tumpaykunam qawachikunqa watamantaraq yupasqa Depositario qellqata chaskisqanmanta pacha utaq chaymantapas, tumpay willakamuy chayna niptinqa.

Iskay chunka pichqayuq Articulo Chaskiq

Secretario General de las Naciones Unidas kanqa Depositario kay Allinllanakuymanta.

Iskay chunka suqtayuq Articulo Qina kaq Qellqakuna

Qina kayninmi kay Allinllanakuyta, Iliw qellqapi kaqmi kachkan español simipi inglés simipipas, chaykunam qinalla qaqmi, chaytam churakunqa Secretario General de las Naciones Unidas makinpi.

Iñiskuspañataq, Iliw chaypaq chaninchasqa kaqkuna, qellqanku kay Allinllanakuypi.

Escazú suyupi ruwasqa, Costa Rica suyupi, tawa punchawninpi, marzo killapi 2018 watapi.

Suyukuna:

- Antigua y Barbuda
- Argentina (la)
- Bahamas (las)
- Barbados
- Belice
- Bolivia (Estado Plurinacional de) (el)
- Brasil (el)
- Chile
- Colombia
- Costa Rica
- Cuba
- Dominica
- Ecuador (el)
- El Salvador
- Granada
- Guatemala
- Guyana
- Haití
- Honduras
- Jamaica
- México
- Nicaragua
- Panamá
- Paraguay (el)
- Perú (el)
- República Dominicana (la)
- Saint Kitts y Nevis
- San Vicente y las Granadinas
- Santa Lucía
- Suriname
- Trinidad y Tabago
- Uruguay (el)
- Venezuela (República Bolivariana de) (la)

Secretaría Técnica

Llaqtapa Allinllanakuy, Willakuyman Yaykunapaq, Lliw Llaqta
Runakunaman Chayanapaq, Chaynallataq Pachamamamanta
Kamachikunapaq, América Latina Y El Caribe Suyukunapi

División de Desarrollo Sostenible chaynallataq Asentamientos
Humanos Naciones Unidas, Comisión Económica para América
Latina y el Caribe (CEPAL)

Correo electrónico nisqa: principio10.lac@cepal.org

<http://www.cepal.org/acuerdodeescazu>

<https://observatoriop10.cepal.org/es>

Qallarichin:

Generando cambios
para una Amazonía Sostenible

Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL)
Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC)
www.cepal.org